

tions is conducted in the cut of pattern of calculated payments. Investigational efficiency of check-control work by the workers of tax service. It is offered at the calculations of coefficient of supervisory influence, as a result of tax verifications to diminish calculated sums to the amount of annuities in obedience to decreets.

Keywords: taxes, tax payments, tax control, tax verification, control work, calculated payments.

УДК 330.(37.015.6)

Проф. І.П. Мойсеєнко, д-р екон. наук;
магістрант І.І. Кандяк – Львівський ДУВС

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ – ЕЛЕМЕНТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Описано напрями вдосконалення системи захисту комерційної таємниці підприємства на основі використання відомостей щодо структури інтелектуального капіталу та знань персоналу. Розроблено типологію відомостей, що становлять комерційну таємницю, які згруповано за елементами інтелектуального капіталу та важливістю інформації. Представлено перелік робіт із вдосконалення системи захисту комерційної таємниці на основі використання бази знань як елементу інтелектуального капіталу підприємства. Обґрунтовано комплекс завдань охорони відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю.

Ключові слова: конфіденційна інформація, комерційна таємниця, відомості наукового характеру, виробнича інформація, ділова інформація, інтелектуальний капітал.

Постановка проблеми. Необхідність комплексного науково-теоретичного дослідження економічно-юридичної природи цивільних прав на комерційну таємницю зумовлена низкою економічних, політичних та організаційно-правових чинників. Інформаційна орієнтація розвитку суспільства та економіки, інформатизація та інтелектуалізація суспільного виробництва і підприємництва, посилення конкуренції, поширення на національному та міжнародному рівнях окремих форм недобросовісної конкуренції, зокрема комерційного шпигунства у його різних формах, активізація економічної розвідки зумовлюють зростання уваги та посилення практичного інтересу до захисту інтелектуальної власності як елементу комерційної таємниці. У сучасних умовах розвитку економіки України в процесі підприємницької діяльності, під час створення нових технологій та внаслідок інтелектуальної праці виникають нові знання та інтелектуальні активи, що мають комерційну цінність. Залежно від того, наскільки певна галузь залучається до комерційної діяльності, дедалі більшого значення набуває необхідність захисту відомостей наукового характеру в складі комерційної таємниці певного суб'єкта господарювання [1].

Ці проблеми частково розглядають як вітчизняні, так і закордонні науковці, зокрема Н. Тесля, Т. Едісон, Р. Столмен, О. Власюк, А. Мокій, В. Жаров, Д. Серєда. Проте недостатньо повно досліджені питання щодо практичного втілення існуючих теоретичних напрацювань у сфері захисту прав інтелектуальної власності та захисту комерційної таємниці.

Аналіз останніх публікацій. *Конфіденційна інформація* – це документована (тобто зафіксована на матеріальному носіїві і з реквізитами, що дають змогу ідентифікувати її) інформація, доступ до якої обмежується від-

повідно до законодавства України. Частина цієї комерційної інформації становить особливий блок, і її можна віднести до комерційної таємниці [2].

Комерційна таємниця підприємства – це інформація, що не є державним секретом і пов'язана з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та ін. Розголошення (передача, витік) її може завдати збитку інтересам підприємства.

Узагальнення різних поглядів вітчизняних і зарубіжних авторів дає змогу розширити трактування цієї складної категорії. У найбільш загальному вигляді вона охоплює інформацію про: торговельні відносини фірм; організацію і розміри обороту засобів; стан ринку збуту; банківські операції; постачальників і споживачів; сутність патентів; структуру капіталів; плани інвестицій; укладені контракти; формування ціни на товар; розмір прибутку і обсяг виробництва. До виробничої таємниці належить інформація про: способи виробництва і технології; організацію праці; технічні відкриття і винаходи; цілі і характер дослідницьких робіт.

Доцільно також у загальному обсязі комерційної інформації виокремити два основні блоки. Такий підхід передбачає, що до категорії науково-технічної і технологічної інформації належать відомості про конструкцію машин і устаткування, використовувані матеріали, методи і способи виробництва, дизайн, програмне забезпечення ЕОМ та ін. [1-6]. Комерційною таємницею підприємства визнаються такі відомості наукового характеру: ідеї, винаходи, відкриття; окремі формули; нові технічні проекти; нові методи організації праці та виробництва; програмне забезпечення; результати наукових досліджень [4, с. 42-43].

До категорії ділової належить інформація про: фінанси підприємства (фінансова звітність, стан розрахунків з клієнтами, заборгованість, кредити, платоспроможність, прибуток, собівартість продукції та ін.); стратегічні й тактичні плани розвитку виробництва, зокрема з використанням нових технологій, винаходів, ноу-хау; плани та обсяги реалізації продукції (плани маркетингу, характер і обсяг торговельних операцій, рівень цін, складські запаси); аналіз конкурентоспроможності своєї продукції, ефективності експорту й імпорту, передбачуваний час виходу на ринок; плани рекламної діяльності; списки торгових та інших клієнтів, конкурентів, відомості про взаємини з ними, їх фінансове становище, умови контрактів та ін.; методи і організацію управління; власну оцінку характеру і репутації персоналу та підприємства; систему організації праці [3].

За оцінками експертів, втрата лише чверті інформації, що належить до комерційної таємниці, забезпечує вагомі переваги конкурентам і протягом кількох місяців призводить до банкрутства половини фірм, що припустилися витоку інформації. Є всі підстави вважати, що в процесі розвитку ринкових відносин із властивими їм конкуренцією і господарським розрахунком підходи до охорони комерційної таємниці радикально зміняться.

Метою дослідження є розроблення напрямів вдосконалення системи захисту комерційної таємниці підприємства на основі використання відомостей щодо структури інтелектуального капіталу та знань персоналу.

Основні результати дослідження. Типові відомості, що становлять комерційну таємницю, описані раніше, не відображають типології знань про функціонування підприємства та елементів структури інтелектуального капіталу. У наведеному нижче переліку відомості, що становлять комерційну таємницю, згруповано за елементами інтелектуального капіталу.

Інформація про ринок: ціни, знижки, умови договорів, специфікація продукції; обсяг, історія, тенденції виробництва і прогноз для конкретного продукту; ринкова політика і плани; маркетинг і стратегія цін; відносини зі споживачами і репутація; чисельність і розміщення торгових агентів; канали і методи збуту; політика збуту; програма реклами.

Відомості про персонал підприємства: чисельність та рівень знань персоналу підприємства; визначення осіб, що приймають рішення, та їхня філософія.

Відомості про принципи керівництва підприємством: застосовувані і перспективні методи керівництва виробництвом; факти ведення переговорів, предмет і цілі нарад і засідань органів керування; плани підприємства щодо розширення виробництва; умови продажу і злиття фірм.

Інші відомості: про фінансову діяльність, про виробництво і продукцію, про наукові розробки; важливі елементи систем безпеки, кодів і процедур доступу до інформаційних мереж і центрів; принципи організації захисту комерційної таємниці. Відомості, введені до цього переліку, є комерційною таємницею тільки з урахуванням особливостей конкретного підприємства. Класифікацію відомостей комерційної таємниці, яка відображає структуру інтелектуального капіталу підприємства, наведено на рис. Інформація фірми, що становить комерційну таємницю, за важливістю може належати до чотирьох рівнів:

1. *Життєво важлива* – незамінна інформація, наявність якої стратегічно необхідна для функціонування підприємства. Витік цієї інформації ставить під загрозу самофункціонування організації (підприємства).
2. *Важлива* – інформація, процес ліквідації наслідків витоку якої складний або пов'язаний з великими витратами.
3. *Корисна* – інформація, витік якої завдає матеріальної шкоди підприємству, однак воно може ефективно функціонувати й у разі витоку цієї інформації.
4. *Неістотна* – інформація, витік якої не завдає матеріального збитку підприємству і не впливає на його функціонування [6].

Інформація, що належить до перших трьох рівнів, є комерційною таємницею.

Інтелектуальний капітал – знання, навикі і виробничий досвід конкретних людей (людські авуари) і нематеріальні активи, що включають патенти, бази знань, програмне забезпечення, торгові марки і ін., які продуктивно використовуються в цілях максимізації доходу. Інтелектуальний потенціал – це можливості розвитку та інноваційного використання складових інтелектуального капіталу: людського капіталу, структурного та ринкового капіталу, інтелектуальної власності [6, 7]

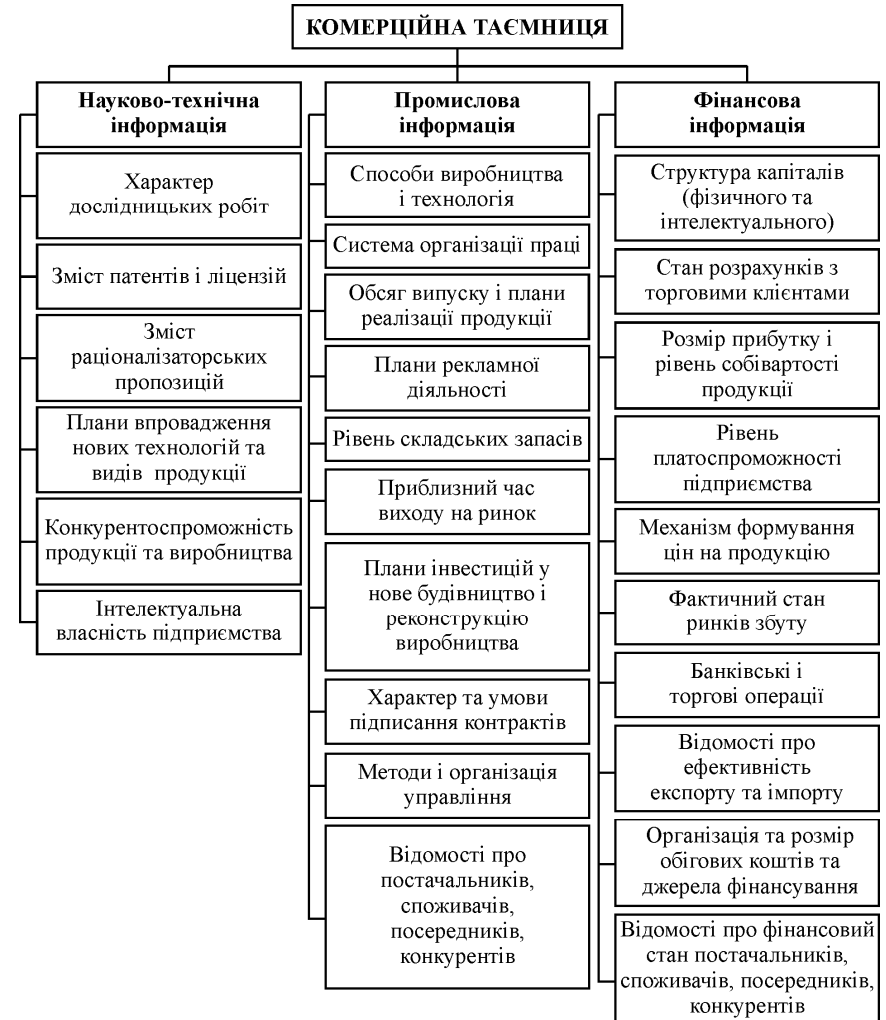

Рис. Класифікація відомостей, що становлять комерційну таємницю [3, 5]

Вдосконалення системи захисту комерційної таємниці на підприємствах на основі використання бази знань як елементу його інтелектуального капіталу передбачає виконання таких етапів робіт:

1. Уточнення цілей організації, функціонального та інформаційного забезпечення економічної безпеки (наприклад у скороченні витрат, збереженні комерційної таємниці, не розголошенні конфіденційних даних тощо).
2. Проведення аудиту знань. Типові питання, на які має відповісти аудит: Які потреби організації в знаннях? Які ресурси або активи знань є на підприємстві і де вони знаходяться? Які "пробіли" є в цих знаннях? Як організовані потоки знань на підприємстві? Які бар'єри на шляху руху знань?

Якою мірою персонал, процеси і технології підтримують поточний стан функціонування знань?

3. Розроблення плану заходів щодо покращення знань працівників у сфері своєї роботи, заходів підготовки боротьби або відбиття загроз.
4. План проведення тренінгів та лекцій щодо обізнаності та захищеності знань працівника. Приклад плану наведено у табл. 1.
5. Виявлення методичної бази знань, якими володіє персонал для гарантування економічної безпеки підприємства.

Табл. 1. План проведення лекцій та тренінгів

Дні	Назва	Опис
понеділок	Лекція 1	СБ підприємства. Співпраця з нею
середа	Лекція 2	Ваші знання. Керування знаннями
п'ятниця	Лекція 3	Способи впливу на ваші знання.
вівторок	Тренінг1	Способи коректного ухиляння від провокаційних питань
четверг	Тренінг2	Способи отримання інформації зловмисником
понеділок	Лекція 4	Як розпізнати зловмисника
середа	Лекція 5	Як себе вести з зловмисником
п'ятниця	Тренінг3	Психологічні атаки на працівника
вівторок	Тренінг4	Гіпноз і маніпуляція працівником
четверг	Тренінг5	Сейф для Ваших знань

Аналіз положень про служби охорони та відомостей про діяльність підприємства дає змогу розробити такий комплекс завдань охорони відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю:

- 1) охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що вважаються комерційною таємницею тієї чи іншої фірми (підприємства, організації);
- 2) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми;
- 3) запобігання необгрунтованому допуску й доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;
- 4) організація спеціального діловодства, яке унеможливує несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідної фірми;
- 5) виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та за екстремальних ситуацій;
- 6) організація режиму безпеки за здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва фірми з іншими партнерами;
- 7) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;
- 8) організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів фірми;
- 9) оцінка маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Основні елементи захисту комерційної таємниці підприємства представлено в табл. 2.

Табл. 2. Механізм захисту комерційної таємниці [4-6]

1	2
Регламентований перелік відомостей, що належать до комерційної таємниці підприємства	Система контролю за засобами копіювання та розмноження документів
Система обліку та охорони нових матеріалів і продукції	Порядок захисту комерційної інформації в засобах зв'язку та обчислювальної техніки
Система охорони території підприємства, його основних будівель і споруд	Порядок використання відкритих каналів зв'язку при передачі конфіденційної інформації
Система контролю за відвідинами підприємства сторонніми особами	Система мотивації і навчання персоналу підприємства способом захисту комерційної таємниці
Порядок діловодства з документами, що містять комерційну таємницю	Спеціалізовані служби з захисту комерційної таємниці підприємства

Висновки. Специфічність інституту комерційної таємниці полягає у тому, що вона не піддається офіційній реєстрації. Опис, який містить її сутність, має конфіденційний характер і надається в користування іншим особам із серйозним застереженням, що зумовлює потребу в захисті нерозкритої інформації. На сучасному етапі склад та обсяг інформації, що становить комерційну таємницю, та порядок її захисту, визначає керівництво підприємства, тобто ця інформація належить підприємству з повним правом власності. Ефективний захист комерційної таємниці може забезпечити лише комплексне використання організаційних, технічних і правових заходів.

Література

1. Сафаралиев Г.К. Анализ правовой концепции режима коммерческой тайны / Г.К. Сафаралиев, А.П. Бердашкевич // АҚДИ Экономика и жизнь. – М. : Изд-во "Эко", 2004. – 248 с.
2. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : монография / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К. : Изд. дом "Ин Юре", 2000. – 400 с.
3. Крысин А. Безопасность предпринимательской деятельности / А. Крысин. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 2006. – 402 с.
4. Браіловський М.М. Захист економічної інформації / М.М. Браіловський, В.О. Дорошко, Д.В. Чирков, М.Е. Шелест : навч. посібн. / за ред. проф. В.О. Хорошка. – К. : Вид-во НАУ, 2002. – 178 с.
5. Буришев С.А. Концепции безопасности / С.А. Буришев, И.В. Лутаев, С.Л. Прохоров. – К. : А – ДЕПТ 2005 – Кн. 1. – 363 с.
6. Стоцький А.Б. Організаційно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : навч. посібн. / А.Б. Стоцький, А.М. Гуз, А.І. Марущак та ін. / за заг. ред. В.С. Сідака. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 232 с.
7. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом / І.П. Мойсеєнко : монографія. – Львів : Вид-во "Аверс", 2007. – 304 с.

Мойсеєнко І.П., Кандяк І.І. Интеллектуальный капитал – элемент коммерческой тайны

Описаны направления совершенствования системы защиты коммерческой тайны предприятия на основе использования сведений относительно структуры интеллектуального капитала и знаний персонала. Разработана типология сведений, представляющих коммерческую тайну, которые сгруппированы по элементам интеллектуального капитала и важности информации. Представлен перечень работ по совершенствованию системы защиты коммерческой тайны на основе использования базы знаний как элемента интеллектуального капитала предприятия. Обоснован ком-

плекс задач охраны сведений и работ, которые представляют коммерческую тайну предприятия.

Ключевые слова: конфиденциальная информация, коммерческая тайна, сведения научного характера, производственная информация, деловая информация, интеллектуальный капитал.

Moyscenko I.P., Kandyak I.I. Intellectual capital – element of business secrets

This article describes the evolution in the direction of trade secret protection on a basis of information regarding the structure of intellectual capital and knowledge personnel. Created typology of information that are trade secrets, which are groups of elements of the intellectual capital and the importance of information. Presents the work to improve the system of protection of trade secrets through the use of knowledge as part of the intellectual capital of the enterprise. Reasonably complex tasks of information and activities that are of commercial secrets of the enterprise.

Keywords: confidential information, trade secrets, information of a scientific nature, production information, business information, intellectual capital.

УДК 347.77

*Аспір. Я.О. Топільницька¹ –
Львівська державна фінансова академія*

**СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Розглянуто проблеми формування стратегії управління інтелектуальним капіталом підприємства. Проаналізовано основні підходи та методи оцінювання інтелектуального капіталу, визначено його специфіку, особливості та значення у розвитку підприємства та економіки загалом.

Ключові слова: стратегія управління, інтелектуальний капітал, аналіз, оцінювання інтелектуального капіталу, методи оцінювання.

Актуальність дослідження. У сучасному постіндустріальному суспільстві для виживання за умов інформаційної конкуренції підприємства змушені шукати якісно нові підходи до управління розвитком. Сформуванню ефективної системи управління неможливо без застосування оцінювальних показників діяльності. Останнім часом все більшої актуальності набувають підходи до аналізу і оцінювання результатів діяльності підприємства, заснованих на наборі показників, що характеризують його інтелектуальний капітал. Отже, зміна парадигми економічного розвитку полягає у зниженні матеріально-ресурсних і просторових характеристик розвитку та підвищенні значення інтелектуальних параметрів. У контексті цих умов перед вітчизняною наукою постає питання якомога повнішого пізнання інтелектуального капіталу та його оцінювання.

За останнє десятиліття інтелектуальний капітал став об'єктом пильної уваги багатьох дослідників. Значний вклад у становлення теорії інтелектуального капіталу здійснили П. Друкер, Л. Едвінсон, В. Іноземцев, М. Мелоун, Т. Стюарт та ін. Однак в Україні питання побудови інституту інтелектуального капіталу недостатньо висвітлене. Через це більшість вітчизняних компаній не

можуть адекватно оцінити свої активи і, відповідно, управляти ними, а це послаблює їх конкурентні позиції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Метою дослідження є висвітлення теоретико-методичних аспектів оцінювання інтелектуального капіталу підприємства, що є сполучною ланкою між стратегічними цілями і завданнями менеджерів та їх рішеннями на рівні оперативного управління.

Результати дослідження. Із поглибленням наукового прогресу та посиленням глобалізації світо-господарських зв'язків керівники провідних компаній прагнули посилити конкурентні позиції своїх фірм завдяки органічному узгодженню інтересів різних груп – акціонерів, споживачів, партнерів, кредиторів. Для того, щоб реалізувати складну та багатовекторну політику управління бізнесом, необхідно було мати комплексну систему стратегічних цілей та ключових показників, збалансоване стратегічне оцінювання, до якого варто було включити показники не фінансового характеру [1]. Ті методики оцінювання результатів діяльності підприємств, які активно починали виникати з 20-х років минулого століття, будувалися винятково на фінансових показниках. Але згодом стало зрозуміло, що самі лише фінансові показники неспроможні об'єктивно охарактеризувати діяльність підприємства. У період жорсткої конкуренції в системах оцінювання діяльності підприємств все більше уваги почали приділяти немонетарним чинникам.

Перша система оцінювання діяльності підприємства, яка включала фінансові і не фінансові показники, була сформульована у 1985 р. Р. Фріменом. У системі показників відповідальності (Accountably Scoread – ASC) Фрімена взаємопов'язані інтереси усіх зацікавлених сторін – керівників, робітників, постачальників, споживачів [2].

Подальшого розвитку концепція збалансованих показників набула у новій методиці оцінювання вартості й ефективності роботи підприємств, що була розроблена у 1992 р. провідними американськими менеджерами, професором Гарвардського університету Робертом Капланом і директором Norlan Norton Institute – дослідницького центру всесвітньо відомої аудиторсько-консалтингової компанії KPMG Peat Marwick, Девідом Нортонем. Концепція отримала назву збалансованої системи показників (Balanced Scorecard) і стала однією із найефективніших та найпоширеніших концепцій реалізації стратегії компанії завдяки її декомпозиції на рівень операційного управління контролю на основі ключових показників ефективності (Key Performance Indicator), які включали такі складові: "Фінанси", "Маркетинг", "Персонал", "Внутрішні процеси" (рис.). Однак виділення чотирьох компонентів не означає, що компанія не може обирати свої критерії оцінювання – все залежить від специфіки її діяльності, корпоративної культури і визначених пріоритетів. Методика показала можливість використання для бізнесу системи не фінансових показників, які випереджають події і можуть слугувати надійною основою прогнозування стратегічного розвитку [3].

Таким чином, BSC можна розглядати як організаційну структуру, яка дає змогу розширити можливості вимірювання, оцінювання та контролю на рівні стратегічного й операційного менеджменту. Водночас, варто зазначити, що BSC має свої недоліки (табл.).

¹ Наук. керівник: доц. Н.С. Ситник, канд. екон. наук